

ЖІНОЧИЙ ТЕРОРИЗМ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Ткачова Олена Вікторівна,

канд. юрид. наук, доц.,

доцент кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: sunspring0805@gmail.com

ORCID 0000-0002-4600-9268

Проаналізовано проблеми жіночого тероризму, розглянуто причини та мотиви, з яких жінки вчиняють теракти шляхом самогубства, зокрема причини тероризму, й надано їх класифікацію. Прیدілено увагу міжнародним і національним актам у сфері протидії тероризму, спираючись на приписи яких ведеться боротьба з цим негативним явищем.

Ключові слова: тероризм; явище; жіночий тероризм; шахіди; камікадзе; запобігання; протидія.

Постановка проблеми. Ми живемо в непростий час, коли одночасно з такими гострими й важливими проблемами, як екологічна, демографічна та ядерна загрози, з'явилося і набуває поширення небезпечне явище – тероризм, яке не лише викликає напруження і занепокоєння у світі, а й руйнує долі окремих людей, соціальних груп і навіть цілих регіонів і націй. Можна стверджувати, що нині терористичні акти, які вчиняються частіш за все з огляду на антагонізм різних світів, культур, ідеологій, релігій і світоглядів, перетворюються на, так би мовити, потужну зброю, що використовується з метою залякування і знищення супротивника чи влади. У цілому вони є породженням ненависті та злоби, надмірної, навіть фанатичної відданості якійсь ідеї, зверхнього ставлення до оточуючих, небажання шукати компроміс. Виходячи з цього тероризм, який набуває різноманітних форм, став проблемою «номер один у світі» – найнебезпечнішою, найгострішою, складною і важко прогнозованою, такою, що становить загрозу всьому людству. Проте

найжахливішим є те, що до вчинення терористичних атак і актів долучаються жінки і діти. Остання теза не тільки насторожує, а й змушує замислитися, розібратися в тому, чому так сталося, що спонукає представників цих категорій, але передусім жінок (які, як правило, вважаються берегинями), вдаватися до таких радикальних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на зазначене цілком зрозумілим і логічним видається те, що тероризм як явище стає об'єктом вивчення великої кількості науковців – представників різних галузей знань, зокрема і кримінологів. Дослідженням проблем тероризму та аналізом причин займаються такі вчені, як В. Ф. Антипенко, Є. М. Блажівський, О. Богданов, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, Е. В. Ковальов, В. В. Колосков, В. В. Крутов, А. М. Кузьменко, О. М. Куцька, Н. Д. Литвинов, В. А. Ліпкан, М. Г. Любинський, В. В. Малишев, В. А. Мельник, М. П. Требін, С. О. Телешун, І. В. Шкурат та ін. У той же час жіночий тероризм був у центрі уваги О. М. Куцької, В. А. Мельника, С. Кредова та А. Шарова.

Виклад основного матеріалу. Як уже було вказано, сьогодні тероризм вважається складним соціальним явищем, яке набуває поширення в сучасному світі. На думку авторів навчального посібника «Тероризм: теоретико-прикладні аспекти» [1], мотивами терористичних актів частіш за все стають намагання дестабілізувати внутрішнє становище регіону чи країни, вплинути на перебіг конкретних політичних подій, на вирішення політичних чи економічних проблем тощо. Як зазначають С. І. Грачов і О. О. Корнілов у статті «До питання про дефініції «тероризм»» [2], наразі багато експертів «... схиляється до думки, що тероризм – це не окремий феномен, а метод досягнення мети» (тут і далі переклад наш. – О. Т.). Причому терористи частіш за все вдаються до залякування, погроз застосування насильства або вбивства. Колишній керівник антитерористичного центру ЦРУ Пол Піллар, говорячи про тероризм як світову загрозу, критеріями, що дозволяють ті або інші дії визнати терористичними, називав такі: 1) дії носять навмисний характер: атаки плануються заздалегідь і не вчиняються імпульсивно або спонтанно; 2) терористи переслідують політичні (змінити існуючий політичний

порядок чи устрій), а не кримінальні цілі (хоча саме явище, як переконує А. А. Котвицький [3], є кримінально-правовим); 3) головна ціль (мішень) – цивільні; 4) подібні дії вчиняються саме групами, а не державами чи арміями.

З огляду на думки провідних учених, які детально й всебічно вивчали це негативне явище, вбачається за доцільне вказати, що до основних ознак тероризму сміливо можна зарахувати наступні:

– він виступає однією із форм організованого насильства; акти тероризму за своєю суттю – це традиційні форми загальнокримінальних діянь;

– тактична мета – привернути увагу до проблеми, а стратегічна – домогтися певних соціальних змін (свобода, незалежність, звільнення з виправно-трудових установ певного контингенту осіб, революція тощо) [Там само];

– примус (шляхом погрози або залякування) застосовується до більш широкої соціальної групи, ніж безпосередні цілі (мішені) насильства, але при цьому робиться все для того, щоб паралізувати протидію з боку громадськості;

– переважно між жертвами, якими всупереч загальноприйнятим і загальновизнаним правилам чи законам, можуть стати як дорослі (чоловіки, жінки), так і діти, й метою, задля досягнення якої терористи вчиняють свої дії, не має прямого зв'язку, оскільки формування цілей прямо не пов'язане з конкретними проявами насильства;

– із попередньою тісно пов'язана наступна, а саме те, що «знароддям впливу є психологічний шок, який породжується усвідомленням того, що будь-хто може стати жертвою незалежно від того, до якого прошарку суспільства він належить» [Там само];

– з огляду на те, що терорист чи терористичне угруповання вимагають негайного задоволення висунутих вимог (обіцяючи, що інакше вдадуться до реалізації погроз і застосують насильство), то цілком зрозуміло, що розрахунок робиться на ефект раптовості, неочікуваності й несподіваності;

– використовується організаціями будь-якого політичного забарвлення;

– при вчиненні терористичних актів майже завжди терористична група

бере на себе відповідальність за вчинення насильства, тому що свої дії вважають засобом досягнення мети, а не самоціллю;

– виступає протилежним політичному вбивству явищем, так би мовити, антитезою [3].

Додамо, що останнім часом викликає занепокоєння значне збільшення кількості вчинення терористичних актів шляхом самогубства, оскільки через релігійні, моральні та інші настанови або устої це не властиве самій суті людини. Проте багато учасників терористичних угруповань заради ідеї, досягнення мети, інколи задля очищення чи спокутування певних гріхів ідуть на це, приносячи себе в жертву. Звісно, терористи-самогубці були завжди, але такі випадки траплялися вкрай рідко. Більш того, тривалий час у цих організаціях жінок не залучали до двох видів діяльності – роботи з інформаторами й виконання самогубних терактів. На початку нового тисячоліття ситуація кардинально змінилася. Наприклад, організатори сучасного ісламістського тероризму почали активно використовувати жінок, оскільки ними легше маніпулювати, бо, на відміну від чоловіків, представницям слабкої статі притаманна така риса, як вразливість. До речі, відповідно до трактування ісламу багатьма богословами, жінка-шахід матиме більшу прихильність Аллаха. Однак причини того, що особа з власної волі вкорочує собі віку, різні, вкажемо найпоширеніші з них:

а) уникнення жорстокого покарання від батька, брата чи чоловіка (передусім вбивства) через звинувачення в позашлюбних зв'язках, недопущення публічної ганьби для всієї родини. Звісно, у цьому випадку легко підштовхнути, навіть змусити, жінку-мусульманку вчинення терактів-самогубств як єдиного способу виходу із ситуації, що склалася, тобто перевага надається «почесній» смерті, а не «ганьбі»;

б) згвалтування (частіш за все навмисне) намічених кандидаток із метою унеможливлення відмови від завдання під загрозою оприлюднення факту «збезчещення»;

в) звільнення від нестерпних умов життя в родині, йдеться про те, що

через певні заборони (приписи основних релігійних документів) жінки позбавлені можливості розлучитися;

г) змушування взяти шлюб з літнім, старшим на багато років, чоловіком, якому дівчину продав батько. Звісно, за таких умов дівчина готова здійснити будь-який теракт, аби померти чи потрапити до в'язниці, бо у цьому разі вона стає недосяжною для нареченого на тривалий час;

д) бажання матеріально допомогти своїм сім'ям;

є) протистояння між статями й одвічне бажання довести всім, а перш за все собі, що вони не гірші за чоловіків (про що вже йшлося і що визнано домінуючим мотивом). На підтвердження наведемо думку психолога Клари Бейлер: «Жінки чинять теракт, аби перестати бути жінками» [4].

Крім того, жінок залучають до вчинення терактів ще й тому, що вони викликають менше підозри, ніж чоловіки, тому їм легше проникати в заплановані для здійснення терактів місця.

Примітно, що майже всі дослідники, які вивчають це явище, сходяться в тому, що найхарактернішими рисами особистості терориста слід визнати:

1) комплекс неповноцінності, який найчастіше стає причиною агресії й жорстокого поведіння і виступає механізмом отримання компенсації;

2) низьку самоідентифікацію, тобто в угрупованні, яке виконує функцію психостабілізуючого фактора, допомагає індивідууму позбутися нестачі психосоціальної ідентифікації;

3) самовиправдання, бо головними спонукальними причинами вступу на шлях тероризму часто називаються політико-ідеологічні мотиви, але вони, як правило, є формою раціоналізації прихованих особистісних потреб;

4) особистісна й емоційна незрілість;

5) екстерналізацію, тобто покладання відповідальності за невдачі на обставини і пошук зовнішніх чинників для пояснення власної неадекватності (до речі, наукове трактування таке: психотерапевтичний прийом, за допомогою якого проблема людини розглядається не як її внутрішня характеристика, а як якась зовнішня уявна жива сутність, що втручається в людське життя). До

цього додамо, що така особистісна установка провокує появу ненависті до представників інших національностей, релігійних або соціальних груп шляхом приписування їм найогидніших рис, що провокує прояв особливої жорстокості при вчиненні терористичних актів, відсутність співпереживання жертвам;

б) надмірна відданість собі й незначна увага до почуттів інших, іноді навіть їх ігнорування, це пояснюється тим, що терористи схильні бачити постійну загрозу з боку «інших» і відповідати на неї агресією.

У контексті наведеного варто зауважити, що, на переконання психологів, жінки-терористки, яких на вчинення злочинних діянь штовхає неможливість брати участь у звичайних формах політичної діяльності (що, на жаль, залишається відмінною рисою більшості мусульманських держав [4]), майже ніколи не замислюються над наслідками таких своїх дій, більш того, вони переконані, що теракт – це необхідність і єдиний вихід, тобто його вчинення виправдане.

Прикладів вчинення терактів жінками відомо багато. Наведемо деякі. Так, у 40-х рр. ХХ ст. обвішані гранатами жінки, яких підмовили індійські повстанці, потрапили до місця скупчення британських військ і підірвали натовп; середина 1980-х рр. жінки – члени організації «Хезболла» також виконували одиничні терористичні акти проти Ізраїлю; у 90-х рр. ХХ ст. кілька ісламістських терористичних груп поставили цей процес «на потік» і розпочали масове рекрутування молодих жінок на роль самогубців. Вбачається за доцільне додати, що в середині 1990-х рр. приблизно 40 % терористичних актів вчиняли жінки, а відоме на Шрі-Ланці формування «Тигри визволення Таміл Ілама» в 70 % своїх атак використовувало жінок-самогубців [4]. Вказане пояснюється тим, що, на переконання організаторів, жінок легше підготувати до ролі самогубць, бо вони більш керовані і краще піддаються «промиванню мізків», менше привертають увагу співробітників служб безпеки та поліції, їм легше сховати на тілі вибуховий пристрій. Не менш цікаво й те, що науковці, спираючись на останні результати вивчення й аналізу передсмертних звернень терористів-самогубців, підтвердили висновок, що чоловіки й жінки, готуючись до виконання ролі «живої бомби», йдуть на це з різних причин: перші йдуть на самогубство в ім'я своїх ідеалів, а

представниці слабкої статі – щоб утекти від життя (сьогоднішнього чи майбутнього), підвищити особистий (зокрема, жінка-шахід відповідно до трактування ісламу багатьма богословами матиме більшу прихильність Аллаха) або сімейний статус, матеріально допомогти своїм сім'ям, щоправда, мотиви, якими вони при цьому керуються, одні й ті самі – релігійний обов'язок або ж боротьба за свободу і волю.

Крім того, визначальну роль у тому, що жінки погоджуються брати участь у терористичних акціях, все-таки відіграють культура регіону, національні особливості поведінки з жінкою, її місце в соціальній ієрархії держави, нації, народності, клану. Так, жінки Заходу, які в епоху розкріпачення й рівноправ'я стали феміністками, вважають себе нічим не гіршими, а інколи й кращими за чоловіків, вони переконані, що їм це доручають, бо вони краще це зроблять, а відтак погоджуються стати вбивцями-самогубцями. Крім того, причинами, з яких західні жінки йдуть на теракт, науковці визнають: бажання підтримати дорогих або шанованих ними людей (батька, чоловіка, коханця, подругу, ідеалізованого лідера); незадоволення особистим сексуальним життям; стан депресії, впадаючи в який вона перестає цінувати як своє життя, так і життя своїх близьких, оточуючих її людей (що вже говорити про осіб, яких вона засуджує і ненавидить); максималістське сприйняття подій: бажання чи прагнення ошчасливити не когось конкретного, а весь світ; наявність комплексу «жертвоносиці», рятувальниці, тобто прагне врятувати тих, з яким, на її переконання, поводяться несправедливо, або таким чином повстати проти влади, яка спричинила голод робітників, дітей тощо; бажання збагатитися; підтримка феміністичного руху; прагнення повернути втрачені позиції в соціальному житті; через пригніченість буденністю життя, брак уваги, на яку вони, на їх погляд, заслуговують; у зв'язку з непривабливою зовнішністю чи природними вадами виникає бажання прославитися або самовиразитися; розлади психіки тощо.

У той же час позбавлені прав жінки Сходу, які не цінують власне життя, добровільно стають знаряддям вбивства в руках чоловіків-терористів. Аналіз основних причин вступу жінок Сходу в так званий «чоловічий світ» дає змогу

виокремити такі основні мотиви вчинення терористичного акту: бажання помститися за смерть близьких людей (принагідно зауважити, що за таких обставин їм дуже легко задурити голову думками про криваву помсту, джихад, священну війну [5–7]); прагнення збагатитися («homo economicus») [6–7]; бажання отримати рівні права з чоловіками (звісно, світова спільнота це розуміє, саме завдяки цьому відбулися певні зрушення, жінки-мусульманки отримали деякі права, вони навіть можуть боротися за владу й отримати її) [4].

У підсумку зазначимо, що причини вчинення злочинів, пов'язаних із тероризмом, дослідники поділяють на такі види: соціально-економічні, правові, політичні, соціально-психологічні й організаційно-управлінські. Основними *соціально-економічними* причинами вважаються:

1) глибинні суперечності в економічній сфері, обумовлені об'єктивними труднощами переходу до ринку, а також суб'єктивним несприйняттям певною частиною населення нових економічних відносин або способу переходу до них;

2) економічні кризи, що значною мірою ущемляють інтереси середніх верств населення, додатково виливаються у масове безробіття серед потенційно активних у політичному відношенні і організованих на професійній основі верств населення (наприклад, Середній Схід переживає застій, а багато африканських країн вдаються до скорочення виробництва);

3) безробіття молоді, через її низьку кваліфікацію, в комплексі з іншими чинниками об'єднує її в групи, а наявність великої кількості вільного часу призводить до того, що для них участь у справах групи стає основною формою діяльності, залежно від особистих якостей людини може «спонукати до активної терористичної діяльності»;

4) соціальна диференціація громадян, з яких, за даними окремих соціологічних досліджень, близько 20 % приймають нові економічні відносини, приблизно 30 % люмпенізовані і 40–50 % перебувають на роздоріжжі;

5) низька ефективність роботи державного апарату і правоохоронних органів, відсутність ефективних механізмів правового захисту населення;

6) запекла боротьба за владу політичних партій або суспільних об'єднань,

що переслідують політичні цілі, або окремих груп, лідери яких надають перевагу особистим цілям, відбувається повномасштабна, соціальна і навіть психологічна поляризації населення;

7) зниження ефективності функціонування захисних механізмів у сфері моральності й моралі, втрата орієнтирів у виховній роботі, насамперед серед молоді, тощо.

Правові причини тероризму завжди пов'язані з: наростанням кризових явищ, ослабленням контрольно-регулятивної функції політики, зокрема, ослабленням функцій держави; недостатньою здатністю суспільства або окремих країн, можливо, і всієї світової спільноти, регулювати складні соціально-політичні процеси.

Політичні причини тероризму зумовлені:

1) долученням до політичних процесів широких мас населення, позбавлених політичного досвіду, до того ж таких, які не володіють достатньою політичною культурою;

2) загостренням політичних конфліктів усередині держави, що частіш за все викликано політичними заходами (наприклад, виборами);

3) агресією відносно іншої держави, її окупацією (як приклад – дії політичних терористів в Ізраїлі);

4) заохочення тероризму на рівні державної політики (як відомо, такі держави, як Лівія, Іран підтримують тероризм. До речі, американські спецслужби на початку 80-х рр. брали активну участь в озброєнні, навчанні, спеціальній підготовці тисяч моджахедів у Пакистані, яких використовували у військових діях проти радянського військового контингенту в Афганістані).

Окремо зауважимо, що на поширення тероризму впливають такі *соціально-психологічні чинники*:

1) невіршеність національних проблем, а також прагнення до перерозподілу певних життєвих ресурсів і природних багатств;

2) неспівпадіння етнічних кордонів, виникнення у зв'язку з цим територіальних і політичних претензій однієї нації до іншої, а також бажання

зробити свою країну мононаціональною і монорелігійною;

3) наявність і постійне зростання кількості суверенних держав у сучасному світі;

4) зіткнення світоглядної позиції з політичним устроєм або режимом правління у країні;

5) незадоволеність змінами, що відбуваються в суспільстві і державі;

6) відсутність у суспільстві однієї ідеології (щоправда, йдеться про відмінні від тоталітаризму, оскільки останній не допускає жодного стороннього насильства, крім державного);

7) переважання сподівань на радикальні політичні зміни життя в масовій психології населення та ін.

Організаційно-управлінськими причинами тероризму вважають:

1) недостатню вивченість проблем попередження тероризму у багатьох країнах світу, у тому числі і відсутність єдиного загального визначення поняття «тероризм», що дозволяло б його відрізнити від інших не криміналізованих політичних явищ (визвольної або національно-визвольної боротьби), звисно, наявність однакових підходів до трактування цього явища дозволить не тільки чітко встановити межі цього явища, а й дозволить безпомилково проводити юридичну кваліфікації, що стане в нагоді при регулюванні питань надання політичного притулку чи, навпаки, екстрадиції;

2) наявність різних відомств, навіть в одній державі, завдання яких полягає в попередженні, припиненні і розслідуванні актів політичного насильства;

3) зростання кількості ЗМІ, які культивують насильство і таким чином поширюють, навіть пропагують, терористичний досвід. Так, як вважають деякі науковці, в інцидентах, пов'язаних із захопленням заручників, «ЗМІ є єдиним, незалежним джерелом, з якого терорист може дізнатися про послідовність подій, а їх висвітлення ЗМІ може ускладнити зусилля рятувальників»;

4) високий рівень кримінальної проникності державних кордонів, у тому числі і території України. До речі, саме це сприяє поширенню наркотиків (збільшення кількості трафіків), що несе не меншу загрозу, бо

робить доступнішим вживання наркотиків [12];

5) поява нових видів зброї масового знищення [1, с. 56–61].

Підсумовуючи сказане, додамо, що готовність жінок до терористичних акцій, особливо шляхом самогубства, спровокована суспільно-політичними процесами, які відбуваються у сучасному світі, йдеться про підтримку фемінізму, вільний доступ жінок до владних структур, піднесення і поширення різноманітних релігійних культів серед населення, популяризація цинізму, жорстокості та дієвості насильницьких форм впливу – все це перестало бути суто локальною проблемою окремих держав. Саме це має негативні наслідки – терор і участь жінок у ньому. Виходячи з вищезазначеного, слід очікувати збільшення у подальшому рівня залучення жінок у процес досягнення різними політичними силами своєї мети, і зокрема втягнення їх у терористичну діяльність насильницьким шляхом.

З огляду на це актуалізується проблема протидії тероризму. Висока суспільна небезпечність цього злочину, швидкі темпи зростання кількості терористичних актів у різних куточках планети, збільшення фінансування тероризму, прозорість державних кордонів – це лише частина питань, вирішення яких вимагає залучення усієї світової спільноти і дозволить покращити роботу із запобігання тероризму.

Звісно, добре, що задля боротьби з цим явищем спільнота розробляє й ухвалює відповідні універсальні конвенції, серед яких:

– Декларація про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму (1994 р.), затверджена Генеральною Асамблеєю ООН, в якій засуджувалися злочинні акти, методи і практика тероризму, де і ким би вони не були вчинені. Так, у ст. 3 Декларації зазначено: «Злочинні акти, спрямовані або розраховані на створення обстановки терору серед широкої спільноти, групи осіб або конкретних осіб із політичною метою, ні за яких обставин не можуть бути виправдані, якими б не були міркування політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або будь-якого іншого характеру, що можуть наводитися на їх виправдання»;

– Декларація Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1996 р., яка доповнювала Декларацію про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму 1994 р. У ній розглянуто питання сприяння у видачі осіб, які підозрюються у вчиненні терористичних актів, тією мірою, якою національне законодавство держави допускає, а також наголошено на важливості вжиття заходів щодо обміну спеціальними даними й інформацією про терористів, їх пересування, підтримку, яка їм надається, а також щодо обміну інформацією про розслідування терористичних актів і судове переслідування за їх вчинення;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, прийнята 16 грудня 1997 р. Резолюцією 52/164 Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, у цьому акті вказано, що терористичні напади із застосуванням вибухових та інших смертоносних пристроїв набувають усе більш широкі масштаби (у наявних багатосторонніх положеннях міжнародного права вони не розглядаються належним чином), уточнено окремі поняття, як-от «вибухові та інші смертоносні пристрої», «місце громадського користування», «система громадського транспорту» та ін.;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.), згідно зі ст. 8 якої «кожна держава застосовує для цілей можливої конфіскації відповідно до принципів внутрішнього права заходи для того, щоб визначити, виявити, заблокувати або арештувати будь-які кошти, що використовуються або виділені з метою вчинення злочинів, які підпадають під сферу дії Конвенції, а також кошти, отримані в результаті таких злочинів». У рамках Конвенції були розроблені практичні заходи зі створення ефективної системи контролю за фінансовими потоками як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Про пріоритетність такого напрямку міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом свідчить Резолюція 1373, прийнята Радою Безпеки ООН 28 вересня 2001 р., яка серед основних заходів протидії тероризму вказала спільні дії з ліквідації його фінансових потоків. У ній зазначається, що «всі держави мають:

– попереджати й зупиняти фінансування терористичних актів;

– ввести кримінальну відповідальність за умисне передання або збирання коштів будь-якими методами, прямо або опосередковано, їх громадянами або на їх території для використання (або з наміром використання) на вчинення терористичних актів;

– негайно заблокувати кошти та інші фінансові активи або економічні ресурси осіб, які вчиняють або намагаються вчинити терористичні акти, або беруть участь у вчиненні терористичних актів, або сприяють їх вчиненню; організацій, які прямо чи опосередковано перебувають у власності або під контролем таких осіб, а також осіб і організацій, що діють від імені чи за наказом таких осіб і організацій, включаючи кошти, отримані або набуті за допомогою власності, що прямо чи опосередковано перебувають у власності або під контролем таких осіб і пов'язаних з ними осіб та організацій;

– заборонити своїм громадянам або будь-яким особам та організаціям на своїй території надання будь-яких коштів, фінансових активів, економічних ресурсів або фінансових та інших відповідних послуг, прямо чи опосередковано, для використання в інтересах осіб, які вчиняють або намагаються вчинити терористичні акти, або приймають участь у вчиненні терористичних актів, або сприяють їх вчиненню; організацій, що прямо або опосередковано перебувають у власності або під контролем таких осіб, а також осіб і організацій, що діють від імені або за наказом таких осіб» [9].

Поряд з універсальними існують регіональні конвенції, що ухвалюються з метою досягнення більшої єдності у боротьбі з тероризмом серед країн певного регіону, налагодження кримінально-правового співробітництва й екстрадиції злочинців. На регіональному рівні існує значна кількість конвенцій з цього питання, наприклад, Арабська конвенція про боротьбу з тероризмом (1998 р.), Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (1977 р.) тощо. Відповідно до положень згаданих міжнародно-правових угод тероризм, навіть вчинений на території однієї країни, тобто повністю в межах її територіальної юрисдикції, порушує міжнародно-правові норми щодо охорони міжнародного правопорядку, а терористичні акти визнаються злочинами міжнародного

характеру та до них може бути застосована універсальна юрисдикція [10].

Примітно, що принципи протидії тероризму в цілому і жіночому зокрема, тобто базові положення, на яких ґрунтуються законодавство і правозастосовна практика, закріплені у ст. 3 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [11], серед них:

1) загальноправові (законність, комплексне використання профілактичних правових, політичних, соціально-економічних, пропагандистських заходів);

2) кримінально-правові і принципи боротьби зі злочинністю (пріоритет заходів попередження тероризму; невідворотність покарання за здійснення терористичної діяльності або участь у терористичній діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом);

3) принципи антитерористичного законодавства (пріоритет захисту життя і прав осіб, що наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; мінімальні поступки терористові; єдиноначальність у керівництві силами і засобами, що залучаються до проведення антитерористичних операцій; мінімальний розголос технічних прийомів і тактики проведення антитерористичних операцій, а також складу учасників зазначених операцій) [1, с. 208–209].

У ст. 4 цього Закону [11] міститься перелік суб'єктів протидії тероризму: організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України. До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою. Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

Зауважимо, що запобігання тероризму, в тому числі й жіночому, як окремому виду злочинності здійснюється двома шляхами: перший включає в себе кримінальну репресію (покарання) в межах кримінального закону, другий –

профілактику (превенцію), до змісту якої входять всі види антикриміногенного впливу, що перебувають за межами кримінального правосуддя.

Принагідно додати, що робота з удосконалення законодавства в цій сфері триває. Так, систематично вносяться зміни до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», також ухвалюється низка підзаконних актів направлених на підвищення ефективності боротьби зі злочинами, пов'язаними з тероризмом.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що, не дивлячись на велику кількість публікацій з цього питання й актуальність окресленої проблеми, вирішити її дуже складно, оскільки інформації про жінок-камікадзе вкрай мало. Крім того, майже не проводилося досліджень їх статусу в терористичних організаціях, методів їх вербування і психологічної обробки та ін, що цілком логічно, оскільки терористичні угруповання – закриті організації, їх діяльність приховується. Сподіваємося, підняті питання стануть предметом окремого вивчення, бо тероризм як явище формує і нагнітає почуття страху у суспільстві, а велика кількість терактів, що вчиняються у світі, посилює його, що, у свою чергу, пригнічує позитивну активність особистості. Більш того, тероризм здатний привести і, як показує практика, реально призводить до згорання державних, юридичних гарантій і свобод особистості, оскільки він змушує держави вживати контрзаходів, які не завжди узгоджуються з нормами правової держави. Незважаючи на це, протистояти і боротися з тероризмом, особливо жіночим, не лише треба, а й необхідно.

Список літератури

1. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. К. Грищука. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 328 с.
2. Грачев С. И., Корнилов А. А. К вопросу о дефиниции «терроризм» // *Международные отношения. Политология. Регионоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2014. № 3 (1). С. 242–245.
3. Котвицький А. А. Тероризм як соціальне явище: поняття та ознаки. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7173/97/> (дата звернення: 14.05.2019).
4. Каннінгем К. Міжрегіональні тенденції жіночого тероризму. URL:

https://dt.ua/SOCIETY/zhinoche_oblichchya_teroru.html (дата звернення: 14.05.2019).

5. Латышева М. Женщины-террористки. Москва : Яуза; Эксмо, 2003. 320 с.
6. Еловская Е. Королевы террора. URL: <http://www.expert.terror.ru> (дата звернення: 14.05.2019).
7. Требин М. П. Терроризм в XXI веке. Минск : Харвест, 2003. 816 с.
8. Філонов О. В. Правове регулювання діяльності органів по боротьбі з тероризмом в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 2. С. 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvnudpsu_2013_2_19.pdf (дата звернення: 14.05.2019).
9. Шамара О. В. Національне законодавство у сфері боротьби з тероризмом: можливі шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 433–445. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2012_2_58.pdf (дата звернення: 14.05.2019).
10. Шляхи протидії тероризму. URL: http://lib-net.com/content/9314_Shlyahi_protidii_terorizmu.html (дата звернення: 14.05.2019).
11. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 14.05.2019).
12. Куцька О. М., Мельник В. А. Жіночий тероризм наприкінці XX – на початку XXI століття. URL: [file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B0/Downloads/vnv_2008_10_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B0/Downloads/vnv_2008_10_6%20(1).pdf) (дата звернення: 14.05.2019).

References

1. Teroryzm: teoretyko-prykladni aspekty. (2011). V.K. Hryshchuka (Ed.). Lviv: Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
2. Grachev, S.I., Kornilov, A.A. (2014.). K voprosu o definitzii «terrorizm». *Mezhdunarodnyye otnosheniya. Politologiya. Regionovedeniye. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, 3 (1), 242–245* [in Russian].
3. Kotvytskyi, A.A. Teroryzm yak sotsialne yavyshe: poniattia ta oznaky. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7173/97/> [in Ukrainian].
4. Kanninhem, K. Mizhrehionalni tendentsii zhinochoho teroryzmu. URL: https://dt.ua/SOCIETY/zhinoche_oblichchya_teroru.html [in Ukrainian].
5. Latysheva, M. (2003). Zhenshchiny-terroristki. Moscow: Yauza; Eksmo [in Russian].
6. Elovskaya, E. Korolevy terrora. URL: <http://www.ekhert.terror.ru> [in Russian].
7. Trebin, M.P. (2003). Terrorizm v KhKhI veke. Minsk: Kharvest [in Russian].
9. Filonov, O.V. (2013). Pravove rehuliuвання diialnosti orhaniv po borotbi z teroryzмом v Ukraini. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, 2, 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvnudpsu_2013_2_19.pdf [in Ukrainian].
10. Shamara, O.V. (2012). Natsionalne zakonodavstvo u sferi borotby z teroryzмом: mozhlyvi shliakhy vdoskonalennia. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 433–445. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2012_2_58.pdf [in Ukrainian].
11. Shliakhy protydii teroryzmu. URL: http://lib-net.com/content/9314_Shlyahi_protidii_terorizmu.html [in Ukrainian].
12. Pro borotbu z teroryzмом: Zakon Ukrainy vid 20.03.2003 r. № 638-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
13. Kutska, O.M., Melnyk, V.A. Zhinochyi teroryzm naprykintsi KhKh – na pochatku KhKhI stolittia. URL: [file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B0/Downloads/vnv_2008_10_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B0/Downloads/vnv_2008_10_6%20(1).pdf) [in Ukrainian].

Ткачова Е. В., канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри кримінології і уголовно-исполнительного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,

Україна, г. Харків.

e-mail: sunspring0805@gmail.com ; ORCID 0000-0002-4600-9268

Женский терроризм: криминологическая характеристика, причины возникновения и пути предотвращения

Проанализированы проблемы женского терроризма, рассмотрены причины и мотивы, по которым женщины совершают теракты путем самоубийства, отдельно указаны причины терроризма и приведена их классификация. Внимание уделено международным и национальным актам в сфере противодействия терроризму, опираясь на предписания которых ведется борьба с этим негативным явлением.

Ключевые слова: терроризм; явление; женский терроризм; шахиды; камикадзе; предотвращение; противодействие.

Tkachova O. V., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminology and Penal Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: sunspring0805@gmail.com ; ORCID 0000-0002-4600-9268

Women's terrorism: criminological characteristics, causes and ways of prevention

The article deals with the issue of women's terrorism. The reasons and motives from which women commit suicide attacks are considered, the causes of terrorism are listed separately and their classification is given. It is stated that the causes of crimes related to terrorism are divided into the following categories: socio-economic, legal, political, socio-psychological and organizational-managerial. Attention is paid to international and national acts in the field of counter-terrorism, based on the requirements of which the fight against this negative phenomenon is being conducted.

Despite the relevance of the identified problem, it is very difficult to solve it, since information on women-kamikaze is extremely small. In addition, there was almost no research on their status in terrorist organizations, methods of recruiting and psychological treatment, etc., which is quite logical, since terrorist groups are closed organizations and their activities are concealed. Hopefully, the raised issues will be the subject of a separate study, because terrorism forms and puts a sense of fear in society, and a large number of terrorist acts committed in the world intensifies it, which, in turn, suppresses the positive activity of the individual. Moreover, terrorism can lead and, as practice shows, actually leads to the curtailment of state, legal guarantees and freedoms of the individual, since it forces States to take countermeasures that are not always consistent with the rule of law. Despite this, the resistance and the fight against terrorism, especially women's, is not only necessary, but also necessary.

Keywords: terrorism; phenomenon; female terrorism; shahidy; kamikaze; prevention; counteraction.

Надійшла до редколегії 23.05.2019 р.